

Sihtas. E. R. Muuseum	
Osak.	Üld.
Saad.	21. XII 1936 6 565
Vast.	— " — 1936 1184/1185
Toim.	

Eesti Rahva Muuseumile.

a. korrespondentide võrgu juhataja!
 Kasuks Teie kirjale 28 nov. s. a. nr. 792 võiin teada,
 et minu küsimuskarade kohta käivad küsimused puudutavad
 just E. R. M. küsimuskaru, aga kuna ma korraga kaht
 kirjja ei tahtnud saata, loesin sinna soovika E. R. A. poolt soov-
 tud küsimuskaravakotta.

Olen pidanud alati vahet aadressilehtedel E. R. M. ja
 E. R. A. vahel, aga kui vahel need puuduvad, olen ka teise
 küsimuskaru teise aadressaadi all saatnud ja niisama
 talotanud ka siis, kui mul ühe korraga mõlemile on tulnud
vastata, silmas pidades, et mõlemil asukusil on jü ühine
 peremees ja sellega võis loota, et saadised näite lähevad.

Kuna pe. üpruse selitusest paistis, et nende vahel on
 mõnu arvamisest palju kaugem, siis ei võinud mitte
 kindel olla, et minu vastused on kõik kohale jõud-
 nud vähemalt 1935. lõsupoolle ja 1936 a. vartal, kus mul saa-
 deliste väheuse pärast nii suurt hooletis olnud aadressaa-
 tide tellimisel ja nende vahetegemisel.

Muidegi saan ma seda edaspidi silmas pidama.
 Näkke vastu minu tõsine lugupidamisavaltus ja
 vabandage sülitamast.

Austavalt

K. Martin.

Jämejalal, 17. XII. 1936.

A. vahel, aga kui vahel need püüdnud, olen ka teise
muskava teise aadressaadi all saanud is nissam

ERMi aastaraamat 59 (2016), lk 78–101

Etnograafilise teadmise koosloomine. Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide võrk 1930. aastatel

Marleen Metslaid

Mäluasutuste – muuseumi ja folklooriarhiivi – kogumistegevusse ja olemasolusse on juba üle sajandi panustanud inimesed väljastpoolt, kes on entusiastidena osalenud etnograafilise ja folkloristliku teadmise arendamisel ning panustanud selle kaudu kultuuripärandi loomisesse ja talletamisse. Näiteks toetas „seltskond“, nagu ühiskonna aktiivsemat osa 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi esimestel kümnenditel nimetati, Eesti Rahva Muuseumi (ERM) nii rahaliselt kui ka esemete kogumise suurskoopide kaudu 1910. aastatel.¹ Koostöö kohalike inimestega jätkus Eesti vabariigi loomise järel ning 1930. aastateks jõudis muuseum teiste institutsioonide eeskujule tuginedes oma korrespondentide võrgu (KV) loomiseni.

Keskendun artiklis korrespondentide teadmusloome suunajatele, nende muuseumipoolsele juhendamisele, motivatsioonile kaastööd teha ning arusaamisele uurimisobjektist.² Mind ergutas ERMi korrespondentide võrgu loomist uurima sügav huvi 1920. ja 1930. aastate etnoloogilise praktika vastu. Seni olen uurinud professionaalide tegevust selles vallas, kuid erialases teadmusloomes mängisid juba tollal väga suurt rolli harrastajad, kohapealsed entusiastid, kellele pole seni kirjanduses suurt tähelepanu pööratud. Toetun siin ERMi ametiarhiivis säilitatavale korrespondentide võrgu kirjavahetusele. Minu analüüs aitab paigutada 1920. ja 1930. aastatel loodud muuseumi korrespondentide vastused konteksti, milles nad loodi, nii et nende vastuste hilisemal kasutamisel on võimalik seda arvesse võtta. Samuti annab mu analüüs võimaluse vaadata KV loomise alguskümnendit ja tollast praktikat kui alust, millele tugines võrgu tegevus ka järgneval nõukogude perioodil. Ma rõhutan üksikisiku rolli, tema mõju materjali kokkupanemisele ehk konstrueerimisele. Tähelepanu keskpunktis on dialoog muuseumi ja korrespondendi vahel ehk nende omavaheline suhtlemine eesmärgiga luua ja säilitada etnograafilist teadmist. Aja-

[1] Vt nt Õunapuu 2007; 2009, vt ka Ütt 2015.

[2] Eesti Rahvaluule Arhiivi suhetest korrespondentidega on kirjutatud näiteks Anu Korb (2013).

Joonis 1. ERMi korrespondendi Hans Martini kiri korrespondentide võrgu juhtajale, 17.12.1936.
ERM A n 1, s 141, l 304

loolisest kontekstist tingituna toon artiklis välja võrdluse Eesti Rahvaluule Arhiivi (ERA) kirjasaatjate võrgustikuga. Kui pikka aega nähti muuseumi ja folklooriarhiivi mineviku hoidjana ning sealseid materjale kui mineviku jäänuseid, siis tänapäeval vaadatakse mäluasutuste säilikuid nagu jälgi kommunikatsiooniprotsessist (Wolf-Knuts 2001: 10). Kui varem nähti korrespondente kui faktide andjaid, siis nüüd kui kaastöölisi ja indiviide omaenese kogemuste, mõtete ja tahtega (samas: 17). Teadmine on inimestes endis olemas (samas).

Ma näen etnograafilise teadmise loomist kui mitmesugusest kontekstist mõjutatud protsessi ja mitmete osapoolte vahel toimuvat dialoogi, mida suunavad nende vahel ilmnevad võimumängud, kui parafraseerida M. Foucault'd. Pertti Anttonen on Foucault'le tuginedes väitnud, et tõde (või teadustöö) on konstruktioon ja representatsioon ning seega subjektiivne, interpretatiivne, retooriline ja poliitiline (Anttonen 2005: 22). Teadmisel ja selle loomisel on diskursiivne iseloom, mille teadvustamine on teadmusloome objektide (siin: etnograafiliste kirjelduste ehk korrespondentide vastuste) ning üldisemalt öeldes distsipliini ajaloo analüüsimisel põhimõttelise tähtsusega. Keskendun teadmusloome metadiskursiivsetele praktikatele (Briggs 1993) – meetoditele, mille abil teatud diskursuseid luuakse, paigutatakse ja interpreteeritakse. Charles L. Briggs rõhutab nendest praktikatest rääkides intertekstuaalsuse kui aktiivse sotsiaalse protsessi analüüsimise vajadust, et valgustada selle käigus toimuvat võimuhete loomist, säilitamist ja/või vaidlustamist (Briggs 1993: 390). Sellest tulenevalt uurin, missugust retoorikat kasutades kutsus muuseum üles KV liikmeks astuma ning missuguseid strateegiaid asutus oma eesmärkide elluviimisel rakendas, samuti vaatlen dialoogilisust asutuse ja korrespondentide vahel ning uurin, kuidas defineerisid end kirjasaatjad ise.

20. sajandi esimesel poolel valitses arusaamine eksperdist ehk teadmise omajast ja ülejäänutest, kes asuvad temast justkui klass allpool. Nii on kirjeldatud tollaseid etnolooge ja folkloriste kui eksperte, kes suhtusid oma tegevusse monopoolselt: nemad kui professionaalid teavad, mis on „õige“ ja „autentne“; nemad teavad, millest, mida ja kuidas kirjutada. Korrespondendid ehk kohalikud kirjasaatjad olid justkui ainult faktide andjad, kusjuures uurijad vaatlesid neid kollektiivsena, ühtsena, „rahva“ esindajana. Juba nimetused „korrespondent“ ja „kirjasaatja“ kannavad endas kirjeldatud väärtushinnangut. See erineb tänapäevasest postmodernistlikust lähenemisest, kus igaüks võib olla ekspert, igaühel on õigus oma arvamusele ning kultuuriuurijad on pigem huvitatud personaalsetest lugudest ja üksikisiku mõtetest (Hagström 2001: 29–32). Minagi huvitun korrespondendi isiklikest mõtetest, tema motiividest osaleda etnograafiliste teadmiste loomisel.

Sissevaateid korrespondentide võrgustiku kui metodoloogilise vahendi ajalukku

Kohalike inimeste kaasabi teadmiste saamisel ja loomisel on kasutatud juba aastasadu. Eestis võib näitena tuua Põltsamaa pastori August Wilhelm Hupeli (1737–1819) loodud korrespondentide võrgustiku, kes saatis talle andmeid üle Eesti- ja Liivimaa. Rahvaluuleteadlase pastor Jakob Hurda (1839–1907) rahvaluulekogujate

võrgustik 1865–1906 ulatus 1400 inimeseni (Västriik 2010). Eesti ei olnud seejuures erand, sarnastel alustel koguti teadmisi vaimsest ja materiaalsest kultuurist kõikjal, kus taoline rahvusromantiline huvi tekkis. Hurda tegevust on aga Eesti kontekstis peetud suundaandvaks kogu järgnevale kohaliku vaimse ja materiaalse kultuuri jäädvustamise diskursusele. Ajastutevahelist (Tsaari-Venemaast iseseisvasse Eesti vabariiki) järjepidevust näitab see, et mitmed ERMi ja ERA korrespondendid 1920. ja 1930. aastatel olid aastakümneid varem Hurdale rahvapärimumst kogunud.

Kuigi kohalike inimeste kaasabil sündinud folkloori- ja etnoloogiakogud olid mujalgi Euroopas alguse saanud juba varem, toimus suur nihe siiski alles 1920. ja 1930. aastatel, mil vastavad asutused institutsionaliseerusid, sinna asusid tööle õppinud teadlased ning kirjasaatjate kaudu toimuv kogumistöö muudeti reglementeerituks. Näiteks alustas 1928. aastal Nordiska Museet Stockholmis ametlikult küsimuslehtede abil materjali kogumisega ning hakkas tegema koostööd kindlate kaastöölistega (Österman 1991: 15). 1928. aastal esitati Rootsis üleskutseid nii ajalehtedes kui ka raadios, vastajaid julgustati lähenema kohalikele vanadele inimestele, et küsida neilt vana aja kohta (Klein 2009: 130). Paljudes Euroopa riikides jõuti kaastööliste võrgustiku loomiseni 1930. aastatel.³

1909. aastal asutatud ERMis koguti esimestel aastakümnetel peamiselt esemeid ja tegeleti rohkem eluspüsimise küsimustega ning rahva seas rahvuslikult tähtsaks peetud asutuse tutvustamisega. Pärast Eesti iseseisvumist 1918. aastal hakkas muuseum kohanema uue rahvusriikliku kontekstiga, lootes riigistamise (ei õnnestunud) ja lahendamata ruumide (õnnestus) peale. Muuseumi juhatust nägi asutusel kahetist eesmärki: teenida rahvast ja arendada teadust. Viimase teostamiseks õnnestus Soome uurija Ilmari Mannineni (1894–1935) Eestisse kutsumise järel 1924. aastal avada Tartu ülikoolis etnograafia ehk rahvateaduse õppetool, reorganiseerida muuseumi etnograafilised kogud vastavalt teaduslikele printsiipidele, tutvustada ja kasutusele võtta etnograafiline välitöömeetod ning luua muuseumi etnograafilised arhiivid (TAp, Fk, EJ, EA).

Etnograafilise töö peamine rõhk liikus esemetelt tekstilistele kirjeldustele, kuid eesmärgiks oli jätkuvalt materiaalse kultuuri uurimine peamiselt kultuurinähtuste leviku ja arenguloo väljaselgitamise kaudu. 1920. aastatel saatis muuseum Mannineni juhtimisel välja tudengeid etnograafilise teabe ja esemete kogumiseks ning kirjelduste loomiseks, mis pidid saama aluseks hilisematele teaduslikele käsitlustele Eesti rahvateaduses. Lõppeesmärgiks seadis Manninen täieliku pildi loomise eestlaste materiaalsest kultuurist. Selle täitmiseks oli vaja jõuda igasse Eesti kihelkonda, mis kujunes keeruliseks rahaliste raskuste ja töötajate vähesuse tõttu. Stipendiaatide ja muuseumi enda uurijate uurimisreiside asemel tuli muuseumi kogude täiendamiseks ja uurimistegevuse parendamiseks leida teine meetod. Manninen koostas esimesed küsimuskavad ja muuseum saatis need laiali Eesti algkoolide direktoritele ja õpetajatele. Kusjuures seda tehti vabariigi haridusministeeriumi kooliosakonna korraldusega, mis ei andnud direktoritele ja õpetajatele võimalust

[3] Nt Iiri Folkloori Komisjon 1935–1971, Hollandis Etnoloogia Büroo vastav võrgustik alates 1934, Soome Kirjanduse Seltsi korrespondentide võrk sai samuti alguse 1935. aastal.

ülesandest kõrvale hiilida.⁴ Samuti üritati saada materjali Üliõpilaskogude Liidu kaudu (1925. aastal).⁵ Koolidirektoritelt, õpetajatelt, üliõpilastelt jt saadud vastused küsimuskavadele panid aluse suurimale käsikirjalisele arhiivile ERMis – korrespondentide vastuste arhiivile. Kuid vastuseid oli jätkuvalt napilt ja geograafilises mõttes juhuslikult. Võttes eeskujuna naabermaade teadusasutuste, muuseumide ja arhiivide ning Eesti folkloristide tegevusest, jõuti 1931. aasta lõpupoole ERMis üleskutse saatmiseni korrespondentide võrgu loomise kohta. Koostöö koolidega jätkus ka pärast seda.

Muuseumi strateegia eesmärkide elluviimisel seoses korrespondentide võrguga

Rahvuslik etnograafiline muuseum, nagu ERMi 1920. ja 1930. aastatel nimetada võib, oli üks nendest institutsioonidest, millel oli kanda oluline roll rahvusliku kultuuri loomisel kultuuripärandi talletamise, uurimise ja tutvustamise kaudu. Asutusel oli sarnane positsioon folklooriarhiividega, mille keskmeks oli sümboolse ja võimsa rahvusliku kultuuripärandi loomine ja esitlemine (vrd Klein 2000). Tolle aja folkloriste ja etnolooge võib pidada rahvuse loojateks (Ó Giolláin 2000: 63) ning seotud institutsioone rahvusliku diskursuse osaks.

Sellest diskursusest lähtuvalt pöörduti 1931. aasta lõpukuudel Eesti rahva poole – igas suuremas ajalehes ilmus ERMi ja ERA ühine üleskutse ühineda loodava korrespondentide võrguga, mis oli pealkirjastatud riiklik-rahvuslikku identiteeti rõhutavana: „V.a. kodanik!“. Siin ei ole nimetatud küll otseselt rahvust, kuid kutsutakse üles inimesi kui riigi kodanikke täitma oma kohust maa ees. Üleskutse jätkus nii: „Eesti ainelise ja sõnalise vanavara kogud, mis koondatud Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Rahvaluule Arhiivi, kuuluvad oma suuruselt esimeste hulka maailmas, eriti võrreldes meie rahvaarvuga. Ometi leidub lähemal uurimisel neis kogudes, vaatamata nende suurusele, palju tühikuid ja ebatäpsusi, mille tõttu tervikulise, tühjendava ja tõetruu pildi saamine meie muistse rahvakultuuri ainelisest ja vaimlisest küljest on mitmeti raskendatud.“ (Postimees, 18. nov 1931) Lõpus öeldakse: „Loodame, et leiate võimaliku olevat seda väikest kohustust omale võtta, millega meie rahva mineviku uurimisele osutaksite suure ja jäädava teene.“ (Samas)

Üleskutset ei esitanud ainult ERMi etnograafiline osakond, vaid seda tehti koostöös ERAga, mis oli asutatud 1927. aastal muuseumi autonoomse allüksusena. Juba 1928. aastal otsustas folklooriarhiiv luua oma ametliku korrespondentide võrgu, mille aluseks oli tegelikult Hurda võrgustik. Pärast Hurda surma jätkas see tööd Mattias Johann Eiseni (1857–1934) ja professor Walter Andersoni (1885–1962) ju-

[4] Vt nt muuseumi kirja haridusministeeriumi kooliosakonnale 16. septembrist 1925, kus muuseum palub teha koolidele kohustuslikuks aidata muuseumi etnograafilise materjali kogumisel (ERM A n 1, s 49, l 953). Hilisemast kirjavahetusest selgub, et ministeerium oli muuseumile vastu tulnud.

[5] Üliõpilaskogude Liit loodi 1922. aastal maakondlike üliõpilaskogude põhjal, eeskujuna selleks oli saadud Soomest (*osakunnad* ülikoolides). Üliõpilaskogude eesmärgiks oli näiteks kodumaakonna uurimine, aga ka kultuuritöö kodumaakonnas. Liit ei kujunenud Eestis edukaks. (Lõbu 2004: 60)

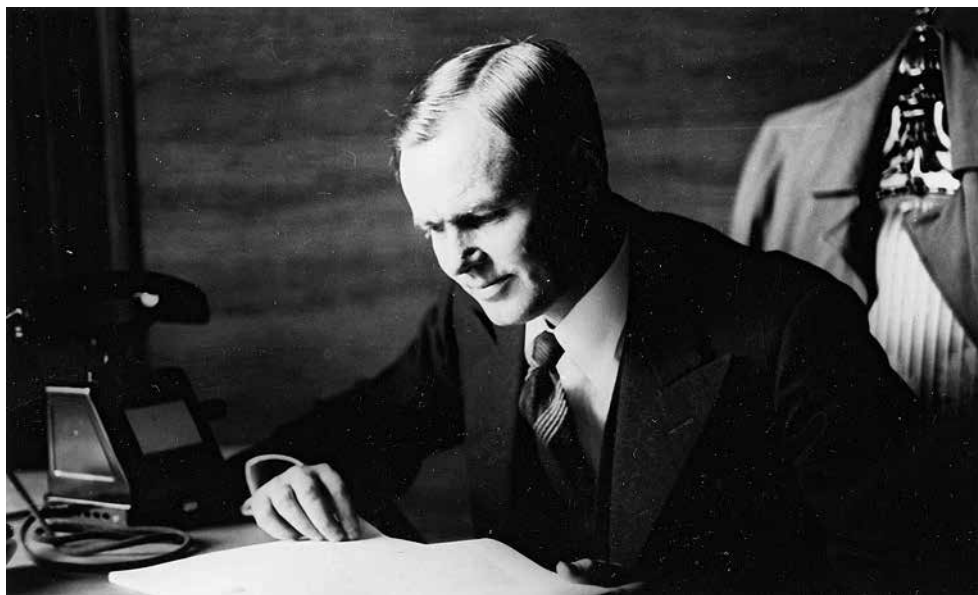

Foto 1. ERMi direktor Ferdinand Linnus. Foto Karl Hintzer 1937.

ERM Fk 810:47

hendamisel, kuigi selle liikmete arv oli vähenenud. Pärast folklooriarhiivi institutionaliseerumist läksid korrespondendid aegamisi sinna üle, nende arv kasvas ning nad hakkasid saama arhiivilt juhendeid. (Tampere 1967: 75–76) ERA juhataja Oskar Loorits (1900–1961) on hiljem nimetanud ERMi KV loomist 1931. aastal lausa ERA vastava võrgustiku laiendamiseks: „Kaastöölise huviala laiendasime varsti folkloorilt ka etnograafiale“ (Loorits 1937: 58). Muuseumi direktori kohusetäitjana ja etnograafilise osakonna juhatajana töötanud Ferdinand Linnus (1895–1942) oli etnograafilise osakonna KV loomise plaanist kirjutanud juba 1930. aastal, kui avaldas Ajaloolises Ajakirjas programmilise artikli etnoloogia olukorrast ja suundumustest (Leinbock 1930). Linnus kuulus ERA kolleegiumisse, osales arhiivi valitsemises ja oli seega sealse tegevusega hästi kursis. 1931. aastal ilmunud üleskutses nenditakse, et mõlemale asutusele saadavad juba kaastöid kirjasaatjad, kuid nende võrk on vaja muuta „küllaldaselt tihe[daks] ja ühtla[seks]“. Tundub, et korrespondentide võrgustiku suurendamiseks ja tugevdamiseks ühendasid need asutused omavahel jõud. Kuid edaspidises suhtlemises kirjasaatjatega, küsimuskavade loomises ja väljasaatmises ning vastuste arhiveerimises eralduti selgelt teineteisest. Kaks asutust esindasid eraldiseisvaid distsipliine – folkloristikat ja etnoloogiat –, tegeledes sellest tulenevalt erinevate uurimisküsimustega. Samas oli palju korrespondente, kes kuulusid korraka mõlemasse võrgustikku.

ERMi korrespondentide töö aluseks olid neile saadetud küsimuskavad, mille olid koostanud asutuses töötavad etnoloogid. Teemad tulenesid uurijate isiklikest uurimisaladest, mistõttu nende huvid määrasid loodavate pärimuskogude profiili (vrd Västriku 2010). Kirjasaatjate poole pöördumisel jäeti teadlase isiklik uurimishuvi aga varjatuks ning soovi esitleti ERMi nime all, kutsudes üles kultuuripärandit talletama muuseumis hoidmise jaoks. Niisugune lähenemine lähtus laiemast rah-

vuslikust diskursusest, mis pidi apelleerima inimeste-osavõtjate rahvuslikele tunnetele. Kuna uurijad hakkasid küsimuskavade kaudu kogutud materjale kohe oma uurimisteesmades kasutama,⁶ ei olnud siin tegemist lihtsa arhiivi ja muuseumisse talletamisega, vaid kogumine toimus otseselt teadmusringlusse andmise eesmärgil.

Korrespondenti suunasid vastamisel etnoloogi koostatud küsimuste esitamise laad ja sisu. Tavaliselt olid need väga spetsiifilised küsimused kultuurinähtuse esinemisala, nimetuse ja väljanägemise kohta ning sageli kas-vormis, mis võimaldas inimesel vastata väga lühidalt kas ei või jah. Tulenevalt inimeste kirjutamisstrateegiast võisid vastused olla ka pikemad ja kirjeldavamad. Küsimuskavade suunatus ja küsimuste esitamise laad oli seotud konkreetsetel ajastul valitsenud teooria ja kasutusel olnud metodoloogiaga (vrd Schire 2012).

Korrespondentide tööd suunas nendega toimuv isiklik kirjavahetus. Muuseumitöötajate korrespondents oli põhiliselt tehnilist laadi – tekst paluti kirjutada koolivihikusuuruse paberi ühele äärele, et teine pool jääks köitmiseks tühjaks; kirjutajale selgitati, et pole vaja küsimuskavast küsimust enam välja kirjutada, vaid piirduda selle numbriga ning alustada kohe vastusega jne. Sisulisemad nõuanded olid pigem seotud muuseumi konkreetse uurija isikliku uurimisteesmaga, mille kohta ta materjale kogus ja kirjasaatjale veel lisaküsimusi võis saata.

Korrespondentide sisulisemat suunamist muuseumist leidub kirjavahetuses väga harva, pigem on KV juhataja rahul saadetud vastustega, ei kritiseeri nende sisu, vaid küsib vajadusel täpsustusi. Muuseumitöötaja ei ole korrespondentide vastuseid kahtluse alla seadnud, pigem on ta kiitnud heade sisuliste vastuste eest. Sageli on kirjasaatjad ise muret tundnud, kas nende vastused on head, ja palunud tagasisidet. „Puudustele palun juhtida minu tähelepanu ja vajaduse korral tagasi saata paranduste tegemiseks ehk uuesti ümberkirjutamiseks!“ kirjutab K. Veisman 2. jaanuaril 1936. aastal muuseumile (ERM A n 1, s 142, l 387).

Inimesed vajasid juhendamist ja tagasisidet, nad olid enesekriitilised ja kahtlesid oma võimetes vastata muuseumi ja sealsete teadlaste ootustele. 1935. aastal ERMi korrespondendiks hakanud põllumees August Mikk (snd 1907) Uue-Võidu vallast Viljandimaalt kirjutas oma kogemusest:

„Tahtsin juba 1926 aastal hakata ERM-i korrespondendiks, millal kirjutasin vastused valmis rahvatead. k.-k. III-dale, kuid jätsin vastused saatmata põhjusel, et ERM ei saanud tööjuhust ja ma ise ei arvanud vastuseid küllalt teie nõudeile vastavaks. Nüüd tuli teha neis vastustes siiski ainult väikesi täiendusi. Käesoleva saadetise vastused olen kirjutanud oma kombineeritud tööjuhust silmas pidades. „Oma“ tööjuhise kombineerisin enne Teie juhise saabumist (sain 23.XII 35 a.), selleks küsimuskavade- ja lehtede „eessõnades“ olevaid olulisemaid nõudeid alla kriipsutades

[6] F. Linnus uuris mesindust ning saatis välja järgmised küsimuskavad: rkk VI „Mesindus“ 1933, kl 3 „Lisateateid mesindust“ 1933. H. Kurrik tegeles rahvatekstiiili ja söögimajandusega ning saatis välja rkk VIII „Veri söögimajanduses“ 1933, kl 14 „Rõivaist ja nende valmistamisest“ 1936, kl 21 „Söögid ja joogid. Köögi- ja sööginõud“ 1938. G. Ränk uuris kalastust, atrasid ja ehituskultuuri ning saatis välja järgmised küsimuskavad: kl 1 „Kalastus“ 1932, rkk VII „Kalastus“ 1933, kl 8 „Küsimusi vana eesti adra kohta“ 1934, kl 12 „Küsimusi taluehitiste kohta“ 1939(?), kl 18 „Küsimusi ehitus- ja käsitööstehnikast“ 1937, kl 22 „Küsimusi talu elamu ja õue kohta“ 1938.

ja siis neid igast k.-kavast ja -lehest ühtekokku väljakirjutades. Sai sama täpne juhised, kui Teie poolt hiljem saadetud juhised.“ (ERM A n 1, s 141, l 366)

Võib tekkida küsimus, kas muuseumi töötajad ei olnud allikakriitilised ja kas kõik saadetud vastused võeti arhiivi vastu. Näiteks Rootsi etnoloog Agneta Lilja tõi Rootsi kirjasaatjate analüüsis välja, et arhiiv suhtles korrespondentidega võimupositsioonilt, kritiseeris sageli vastuste kvaliteeti ning arhiivi esindajad ei tahtnud tunnustada oma vigu ülesande püstitamisel, küsimuste koostamisel, vaid süüdistasid pigem kirjasaatjaid, et nad ei ole küsimusest õigesti aru saanud (Lilja 2003: 34–35). Võimupositsioonilt suhtlemine ilmneb ka ERA bülletàanis „Rahvapärimeste Selgitaja“. Näiteks on ERAs töötanud folklorist Richard Viidalepp (1904–1986) kirjutanud 1937. aastal õpetlikult: „Kõigile kaastöölistele olgu soovitatud hoida kõrgel oma korjanduste väärtustase.

Rahvaluuleline materjal on seda väärtuslikum, mida kaugemasse minevikku see ulatub. Sellepärast võetagu esijoones käsitlemisele ikka vanemad kohalikud elanikud. [...] Kes tahab rahvaluule kogumises saavutada hinnatavaid tulemusi, see olgu oma töös võimalikult korralik, nõudlik ja edasipüüdlik. Väliselt lohakate, sisult lahjade saadetistega ei jõuta kaugele.“ (Viidalepp 1937: 107) Loorits on toonud ühes oma artiklis välja lausa „halva“ ja „hea“ rahvaluulekirjutise näite ning selgitab „autentse“ rahvaluule printsiipe (Loorits 1939). ERMi etnoloogide puhul ilmneb harv rahulolematuse ja kirjutatud teadete autentsuses kahtlemine hoopiski uurijate teaduslikus tekstis, mitte kirjavahetuses või avalikes tekstides (ajalehes). Nii kirjutab Gustav Ränk (1902–1998) oma doktoritöö allviites: „ERM-i poolt on muu hulgas välja saadetud vastav küsimus, millele vastuseid on üle maa (KV 25 p 4). Teateid on nii üht kui teist laadi õrte kohta, kuid 1938. a. kevadel Kagu-Eestis neid andmeid kontrollides selgus, et suur osa vastajaid ei ole küsimusest õieti aru saanud ning on andnud seetõttu ebatäpseid teateid. Seega on tähendatud materjali kasutamine veel varajane.“ (Ränk 1939: 176)

Kuigi nii folkloristika kui ka etnoloogia lähtusid tollal sarnasest ajaloolis-geograafilisest lähenemisest, tundub, et folkloristid olid saanud materjali suhtes kriitilisemad.⁷ Minu arvates tuleneb see nende teaduste erinevast uurimisalast – vaim-

Foto 2. Etnograafilise osakonna korrespondentide vastused. Foto Eduard Selleke 1941. ERM Fk 999:22

[7] Iseloomustavaks näiteks etnoloogide ja folkloristide erinevast suhtumisest korrespondentide vastuste väärtusse, on 1936. aastal toimunud vahejuhtum ERMi juhtkonna ja ERA juhataja O. Looritsa vahel. 1935. aasta jõuludeks oli ERM määranud esmakordselt aukirja

se, rahvaluulelise pärandi üleskirjutamise puhul kerkis kiiresti kirjanduslike ja loominguliste vahendite kasutamise küsimus, mida materiaalse, väga praktilistel teadmistel põhineva pärandi kirjapanemisel nii kergesti ei tekkinud. Autentsuskriteeriumide hindamine oli nendel teadustel erinev.

Nõu andmine kirjavahetuse teel jätkus ka edaspidi, samuti olid iga küsimuskava alguses toodud juhised, kuid 1935. aastal andis ERM välja juhendi ehk korrespondentide võrgu määruse, millele A. Mikk eespool viitas.⁸ Selle koostamise põhjuseks võib pidada kirjasaatjate hulgas valitsenud segadust tööde koostamise reeglite osas. Määrusega tsentraliseeriti korrespondentide tegevus, määrati nende jagunemine alalisteks, teenelisteks ja aukorrespondentideks. Samuti pandi paika tasumise võimalused: tasuta pääs muuseumi ning ERMi väljaannete jagamine vastavalt tehtud tööle.

Kirjavahetusest selgub, et tehtud töö eest tasu saamise küsimus oli mitmele korrespondendile oluline. Mõned töid välja võrdluse ERA kirjasaatjatega, kellele nende arvates tasuti rahas ja seega pidi ka muuseum oma kaastöölisele samaga vastama. Tegelikult maksis ERA ainult parimatele rahvapärimuse saatjatele alates 1935. aastast väikeseid summasid (Viidalepp 1940: 84), kuid ometi tekitas see ühiskonnas vildakaid arusaamu, mis võisid mõjutada lausa korrespondendi töövõimalusi oma kogukonnas. Nii on ERA ja ERMi kirjasaatja Mari Sarv 1971. aastal tagasivaatavalt kirjutanud: „Kui ma kodanliku Eesti päevil korra sain 10 krooni preemiat, siis pärast oli mul teadete andjaid üsna vähe“ (Etnograafiamuuseumi abilised 1971: 33). ERMil ei olnud võimalusi korrespondentidele rahaliselt tasuda. Aga enamik kirjasaatjaid tundis siiski, et nad ajavad n-ö Eesti asja ja selle eest ei peagi tasu saama.

Sisulise poole pealt kirjeldati määruses kategooriad, mille järgi ERM hindas andmete autentsust: küsida andmeid mitmelt kohalikult, märkida ära vastajate nimi, vanus ja päritolu ning kirjeldatud nähtuse puhul selle asukoht ja vanus (kas praegu veel tarvitusel või tuntakse seda ainult mälestuse järgi vanemast ajast). Samuti rõhutati, et ka eitavad vastused on muuseumi jaoks tähtsad, sest need aitavad määrata uuritavate nähtuste levikupiirkondi. ERMi korrespondentide võrgu uurimiselaks arvati määruses nii materiaalne kui ka vaimne „vanavara“, millega justkui hõivati ka ERA uurimisvaldkond, kuid samas ei täpsustatud nende alla kuuluvaid teemasid. 1936. aastal ilmunud folkloristide määruses „Juhiseid rahvaluulekogujatele“ kirjutab Viidalepp „eesti rahva vaimsest vanavarast – rahvaluulest“ ning seletab põhjalikult lahti, mida selle all täpsemalt silmas peetakse (Viidalepp 1936: 3–5).

Muuseumi eesmärgiks oli korrespondentide võrgu laiendamine üle kogu maa, nii et igast kihelkonnast oleks vähemalt üks esindaja olemas. Aastate jooksul ilmus ajakirjanduses korduvalt üleskutseid astuda võrgustiku liikmeks, sageli otsiti nendes artiklites konkreetsete kihelkondade esindajaid. Nii kirjutab Meinhard Fridolin 30. oktoobril 1932. aastal muuseumile: „Toetudes Teie üleskutsele „Pst.“⁹

---

saajad ning rõhutanud sealjuures nende rahvaluulelisi teeneid. ERA aga ei teadnud toimunut midagi ning Looritsa protestikirjas rõhutatakse saatjate „nõrka sisulist taset“ folkloristika seisukohalt. (EFAM, ERA M1B:2; tänan Ave Goršičit viite eest).

[8] ERA jõudis juhiste avaldamiseni aasta hiljem – R. Viidalepp „Juhiseid rahvaluulekogujatele“ 1936.

[9] Postimees

23.10.1932, kus muuhulgas mainisite, et mitmete teiste kihelkondade kõrval Teil on puudu ka Pärnu-Jaagupi kihelkonnas alaline korrespondent, teatan Teile käesolevaga, et oleksin meelsasti valmis Teile alaliseks korrespondendiks hakkama Pärnu-Jaagupis...“ (ERM A n 1, s 140, l 142). Samuti pöörduti inimeste poole isiklikult, saates neile 1931. aastal ajakirjanduses ilmunud üleskutse teksti (allakirjutanud nii ERM kui ka ERA). Näiteks läkitati üleskutse Sangaste valda õpetaja Lilli Nevingule (snd 1901) – selle peale on 30. septembril 1937 registreeritud temalt tulnud teatis ehk kinnitus liikmeks astumise kohta (ERM A n 1, s 141, 416 ja 417). Samuti saadeti üleskutseid jätkuvalt maakoolidele, vallakirjutajatele, metsnikele ning teistele maa-intelligentidele (F. Linnus 1938), lootuses leida tööst huvitatud inimesi. 1939. aastal oli võrgustikul 413 liiget, neist aktiivseid 255 korrespondenti (Tael 2006: 11). Kirjasaatja oli tol aastal puudu veel 17 kihelkonnast (kokku oli 115) (J. Linnus 1967: 61).

Kaastööliste motiivid ja motivatsioon

1931. aasta sügisel ja talvel tehtud üleskutsele vastati elavalt, nii et 1932. aasta kevadeks oli võrgul juba 241 liiget. 1935. aastaks oli 363 liiget, neist 316 meest ja 47 naist ning enamik õpetaja või põllumehe elukutse esindajad. (J. Linnus 1967: 61) Statistilist ülevaadet tegemata tundub, et küllalt suur osakaal oli noortel inimestel ja lausa lastel, st vabariigi ajal sündinutel, keda oli kasvatatud rahvuslikus vaimus ning kes tahtsid anda oma panuse rahvusriigi arenemisse, nähes selleks võimalust vanade mälestuste kogumises. Nende kõrval tõusevad esiplaanile inimesed, kes olid kogunud rahvaluulet juba Hurdale ja Eisenile ja kellel oli seega juba niisuguse töö kogemus – 1935. aastal 363 kirjasaatjast 24 (J. Linnus 1967). Üldiselt iseloomustas tollaseid korrespondente süvendatud huvi kodupaiga mineviku vastu, lisaks paelus neid kirjutamine kui mõtete koondamise ja väljendamise vahend. Nii kuulusid paljud neist mitmete teiste institutsioonide kirjasaatjate hulka (ajalehed, statistikaamet, ERA, Akadeemiline Emakeele Selts jms).

Paljud inimesed tunduvad olevat üleskutsele vastanud siirast soovist olla riigile ja rahvale kasulik. Jyrki Pöysä on kirjeldanud korrespondente kui kohaliku ja rahvusliku tasandi vahel pendeldavaid inimesi, kes rahvusmuuseumi kogude loomisesse panustades mõtestasid samas ka kodukoha kultuuri (Pöysä 2000: 586). Fredrik Skotti analüüsist selgus, et sageli tunnetasid Rootsi korrespondendid sidet just kohaliku tasandiga, oma kogukonnaga ja tahtsid oma tööga sellesse panustada (Skott 2008: 189–192). Eesti väiksuse juures ei tule selge vahetegemine kohaliku ja rahvusliku tasandi vahel korrespondentide puhul nii selgelt esile. Võrgustikus osalemise ja kaastööde kirjutamise motivatsiooni põhjuseid võis olla palju, olenevalt sageli isikust, tema maailmavaatest ja väärtushinnangutest.

Aadu Toomesalu (snd 1916) kirjeldas oma korrespondendiks saamist järgmiselt: ta oli külastanud oma sõpra, kes juba tegutses kirjasaatjana, ning „... vestluse ajal tõusis sõber järsku püsti, võttis riulilt väikese brošüüri ja ulatas selle mulle, öeldes: „Sul ehk aega praegu rohkem, sa vasta see ära!“ Võtsin kõhklevalt vastu ja lugesin pealkirja: „Eesti Rahva Muuseumi küsitluskava nr 11 1934. a. Põllutöö ja loomakasvatus“. Sõber andis mulle isegi veel vastuste kirjutamiseks paberi. Kodus lugesin

Foto 3. Korrespondent Aadu Toomesalu.
ERM Fk 1185:39

küsitluskava põhjalikult läbi. Mida ise ei teadnud, seda küsisin onult. Ja nii ma siis selle ära vastasin. [---] Nimetatud päevast alates sai minust etnograafilise ainestiku koguja. Umbes nädala pärast sain juba muuseumilt tänutäheks väikese brošüüri (arvatavasti rahvariided) ja uue küsitluskava. Ja nii ma neid hakkasin vastama. Esialgu sain andmeid koduküla eitedelt-taavidelt. Hiljem viisid minu kogumisretked kaugematesse küladesse ja isegi kodukihelkonna piiridest välja. Mida rohkem kogusin, seda huvipakkuvamaks see töö mulle muutus". (Etnograafiamuuseumi abilised 1971: 39)

Marta Mäesalu (sünd 1893–1984),¹⁰ tuntud kirjasaatja nii ERAle kui ka ERMile, on kirjutanud oma motiividest ja motivatsioonist nii: „Etnograafiaga nagu muude kogumistegagi on mind sidunud vist külgesündinud huvi taolise

tegevuse vastu. Leian vaimset rahuldust selles, kui saan midagi üles kirjutada, mis muidu oleks ehk kaotsi läinud. Peale selle olen ise sealjuures palju uut kuulnud, mis mulle alati rõõmu teeb.“ (Etnograafiamuuseumi abilised 1971: 42) Võrgustiku liikmeks olemise ühe põhjusena ilmneb ka enesearengu ja silmaringi laiendamise aspekt.

Muuseum motiveeris korrespondente, kiites nende saadetud töid ja nende kasulikkust riigi ja rahvuse jaoks, nimetades neid teenelisteks ja aukorrespondentideks ning saates neile tänutäheks oma väljaandeid. Inimesele võis motiveerivalt mõjuda KV liikmekaardi saamine – Rannu kandi kooliõpetaja Eduard Kärp (sünd 1873) kirjutas ERMile 2. aprillil 1936: „Ei tihanud oma väikseid teateid Teile saatagi, aga kui Teie poolt liikmekaardi oma nimeliselt sain, mõtlesin asja ümber: tahan sellel alal töötada ja – hoolsamini kui tänini. Kahju aga, et esemeid enam naljalt ei leidu.“ (ERM A n 1, s 141, l 146) Liikmekaart andis osalejale identiteedi ja sümbolset kapitali, mis võimaldas kogukonnas ringi liikudes inimestega kiiremini jutu peale saada.

Kui kirjavahetust lugeda, siis kerkivad esile korrespondendid, kes vajasisid töö- innu tõstmiseks lisapreemiaid ning avaldasid oma soovi julgelt ka muuseumile. Mihkel Baugus Sindi kandist tegi muuseumile 1936. aastal ettepaneku neile „üksikuile, kellelt loota viljakamat, ustavamamat, kohusetundlikku kaastööd, saata mõnd perioodiliselt ilmuvat kuukirja, mis keda huvitada võiks, näit. põllumehel „Agro- noomiat“, kirjandushuvilistele „Eesti Kirjandus’t“ [---] Mitmed asutused ja ettevõtte talitavad nõnda ja saavutavad häid tagajärgi [---] Kuid kas ei võiks tarvitusele võtta

[10] Marta Mäesalu korrespondendina tegutsemise motiividest vt lähemalt Oras 2010.

146

K. a. Eesti Rahva Muuseumi
Valitsusele

Sihtas. E. R. Muuseumi
Osak. Uled
Saad. 9. VII 1936. 84.
Vast. 1936
Tahm.

Ei tihanud oma väinseid teateid Teile saatagi, aga kui Teie poolt liivimekaardi oma nimelisel sain, mõtlesin asja ümber: tahan sellel alal töötada ja - hoolsamini rääkida. Kahju aga, et esemaid enamafaltiloide, viivitus tuli sellest, kui kooli tööprõllalt lahnusin länside ühes teiste päritega ka muuseumisse puutuvad ühes edasi.

Nad on jälle minna rääs ja tahan töötada edasi.

Rannus Langla väbas Käige austusega
Ed. Kärp.
IV. 1936 a.

Joonis 2. Korrespondent Eduard Kärp'i kiri ERMile, 2.04.1936.

ERM A n 1, s 141, l 146

katsekski ka teisi abinõusid ette, mitte tagant järele, virgutamiseks, intensiivsemale tööle õhutamiseks?" (ERM A n 1, s 140, l 80) Baugus on välja toonud aspekti, et kirjutaja vajab innustuseks „präänikut“ juba enne tööle asumist. Muuseumipoolne seisukoht oli, et neile avaldatakse tänu tagantjärele. Ka seekord vastas muuseumi esindajana Eerik Laid, et Bauguse ettepanek on hea, kuid rahalistel põhjustel teostatamatu ning et muuseum võib kaaluda „pideva kaastöö tänutäheks“ oma aastaraamatute saatmist (ERM A n 1, s 140, l 81).

Vastutaksu kogutud materjalide eest soovisid mõned korrespondendid saada ka raha, kuid muuseumi majanduslikult kitsaste võimaluste juures oli see võimatu. Tööline Elmar Kuull (snd 1913) Kilingi-Nõmme kandist kirjutab 3. detsembril 1937: „Olles aga majandusliselt võrdlemisi raskes olukorras ja ilma igasuguse sissetulekuta, ei ole minul, kahjuks, võimalik mitte nii produktiivselt ja anduvalt sellele armastatud tööalale soovitava anduvusega end pühendada. Sellepärast ma palun [---] võimalust väheselgi määral minule ainelist tasu, või stipendiumi määrata.“ (ERM A n 1, s 141, l 116) Selle peale on muuseumi esindaja Helmi Üprus vastanud: „Eesti Rahva Muuseumil ei ole senini osutunud võimalikuks korrespondentidele rahalist tasu maksta. Hindame Teie ja teiste kaastööd kõrgelt [---] kuid

senini on korrespondentide kultuuritöö ind aidanud üle vaadata kaastöö materjaal-
sest tasuvusest. [...] Senini on rahalist toetust võinud anda ainult Eesti Rahvaluule
Arhiiv ja seda parematele kaastöölistele.“ (ERM A n 1, s 141, l 115)

Sarnaste huvidega inimesi koondava rühma toimimiseks on vaja kokkukuul-
luvustunde olemasolu. ERA mõistis seda kiiresti ning hakkas 1936. aastal väl-
ja andma büllettäni „Rahvapärimeste Selgitaja“, mida jõudis nelja aasta jooksul
ilmuda üheksa vihku. Nendes anti ülevaade kogujatest ja kogutust, seletati lahti
uusi küsimuskavu ning tutvustati aktiivsemaid rahvaluulekogujaid. Väljaanded
aitasid hoida sidet teadlaste ja korrespondentide vahel ning seega oli nende roll
võrgustiku toimimisel ja omavahelise ühtsuse tunnetamisel suur. Lisaks korraldas
ERA rahvaluulekogujate kursuseid ja need, kes osalesid esimestel kursustel, tutvusi-
sid ka Raadil asuva ERMi etnograafilise osakonna ja töötajatega (Varp 1937). ERMi
rahvateaduslik osakond ei jõudnud sõdadevahelisel ajal kirjasaatjate kokkukutsu-
miseni, kuigi inimesed avaldasid selleks soovi: „Eesti Rahvaluule Arhiiv annab va-
hete-vahel Rahvapärimeste Selgitajas aru, kes, kust ja mis on saadetud. On väga ar-
mas teada, mis teised kaastöölistes teevad. Muuseumi kirjasaatjad ei tunne üksühte
ega teineteist: töötame nagu pimedas. Pealegi oleks see suureks ergutuseks, kui
on teada, mis teised teevad. Kas ERM ei saaks ka sellekohaste aruannetega Rps-s
esineda, mis oleks väga soovitatav.“ (Julius Aleksander Reepärg (snd 1873), Haljala
khk, Vihula vald, 31. jaanuar 1940, n 1, s 142, l 57) 1941. aastal oli plaanis tähistada
KV 10. aastapäeva kirjasaatjate piduliku kokkutulekuga, kuid sellest ei saanud sõja
puhkedes asja (Tael 2006: 11). Kokkukuuluvustunnet loovate ja tugevdavate tege-
vusteni, nagu teatmaterjali kogumisevõistlused ja tähtpäevakonverentsid, jõuti
hiljem Nõukogude Eestis (Tael 2006).

Vaadeldava aja korrespondendid olid kohusetundlikud ja hoolsad. Minu jaoks
väljendus see kõige selgemini juhtude kaudu, kui kirjasaatja teatas kellegi teise töö
ülevõtmisest¹¹ või nimetas võrgustikus osalemisest loobumise korral endale järeltu-
tulija.¹² Samuti teatasid inimesed elukoha muutusest, võttes vajadusel kogumispää-
konnaks uue kihelkonna. Tollased inimesed tundsid suurt ühiskondlikku vastu-
tust. Küsimuskavu ilmus igal aastal palju, esimestel aastatel olid mõned neist ka
väga mahukad ning mitmetes kirjasaatjates tekitas see abituse ja saamatuse tunnet,
sest ideaaliks peeti ikka seda, et kõigile küsimustele vastatakse korralikult. Samas
kaitses maaler Karl Johannes Matkur (sünd 1918, Kadrina khk) end juba korres-
pondendiks hakates liigse tööhulga eest ja pani paika piirid suhetes muuseumiga:
„Muuseumile olen andnud küll oma nõusoleku, aga annan vaid teateid oma aja
kohaselt. S.t. kui on aega just kuulata teateid, kui ei ole, pole midagi teha. Ja teadete
saatmise aeg ei ole kindel oleneb sellest kui midagi olen jõudnud kuulata. Oma-
luulet ma ei saada.“ (ERM A n 1, s 141, l 333, kiri 28. märts 1939) Matkur kinnitab,
et kavatseb teha korralikku tööd ning hoiduda mitteautentse materjali saatmisest.

[11] Nt teatab 18-aastane Leo Helde 1939. aastal, et tema vend ja ERMi korrespondent Robert
Helde on uppunud ning seepärast hakkab tema seda tööd tegema (ERM A n 1, s 140, l 196).

[12] Nt teatab Alfred Samet 1936. aastal, et loobub ERMi KV liikmelisusest, sest spetsialisee-
rub edaspidi ERAle ja rahvaluule kogumisele ning nimetab samas oma järeltulijaks Heino
Lumisalu (ERM A n 1, s 142, l 130).

ERA ja ERMi korrespondentide võrk – segadus kirjasaatjate seas, asutustel endil selged piirid

28. novembril 1936 kirjutab KV juhataja Helmi Üprus ERMi kirjasaatjale põllutöölisele Hans Martinile (sünd 1892) Helme kihelkonnast: „Teie viimasest kirjast, mis adresseeritud ERA-le ei selgu mitte täiel määral, kas jutt on ERA või ERM-i poolt koostatud küsimuslehtedest. [---] lubavad oletada, et need on ERM-küsimuslehed, kuna ERA-l ei ole veel niipalju laialisaadetud küsimuslehti. Seepärast leian tarvilise olevat Teil teatada, et ERA ja ERM-i korrespondentidevõrgud töötavad täiesti iseseisvalt, lahus teineteisest, sest ERA kogub peamiselt rahvaluulet, ERM aga mitmesuguseid teateid rahvaelust, seepärast palume edaspidi asjaajamise täpsuse kasuks teha vahet nende kahe Muuseumi osakonna poolt välja saadetud küsimuskavade vahel ja kõikides järelepärimistes ära märkida kumba asutise küsimuskavadest on jutt.“ (ERM A n 1, s 141, l 305)

Hans Martin vastas 17. detsembril 1936: „Olen pidanud alati vahet aadresslehtedel E.R.M. ja E.R.A vahel, aga kui vahel need puuduvad, olen ka teise küsimuskava teise aadressaadi all saatnud ja niisama talitanud ka siis, kui mul ühe korraga mõlemile on tulnud vastata, silmas pidades, et mõlemil asutusil on ju ühine peremees ja sellega võis loota, et saadetised kätte lähevad. /.../ Kuna prl. Üpruse seletusest paistis, et nende vahe on minu arvamistest palju kaugem, siis ei või ma mitte kindel olla, et minu vastused on kõik kohale jõudnud vähemalt 1935. lõpupoole ja 1936 aastal.“ (ERM A n 1, s 141, l 304)

Kaks kesket kultuuripärandiga tegelevat asutust sõdadevahelisel ajal Eestis – ERM ja ERA – olid ajakirjanduses ühiselt kutsunud inimesi aitama kaasa traditsiooniliste teadmiste kogumisele. Mitmed kirjasaatjad kuulusid korraga mõlemasse võrgustikku ning küsimuskavadele vastuste saatmisel võis mõnikord tekkida segadus. Seda enam, et mõlemad asutused asusid Tartus, mitte eri linnades,¹³ ning ERA kuulus ametlikult ERMi koosseisu. Samuti võisid arusaamatusi tekitada sarnased küsimused: „Miks ERM esitab oma küsimuskavades ja -lehtedes puht rahvaluulelisi küsimusi? Kui korrespondent teeb kaastööd mõlemile – ERM-ile ja ERA-ile, siis see põhjustab asjatut kirjutamist, või kui jätta ERM-ile saadetu ERA-ile hoopis vastamata, siis ei anna ERA teatava maakoha rahvapärimestest täielikku pilti. Või saadab ERM rahvapärimestest ainetest ära kirjad ERA-le?“ (August Mikk 22. jaan 1937, ERM A n 1, s 141, l 363) Kahjuks ei ole säilinud muuseumipoolset vastust Mikk'ile.

Ühised üleskutsed tulid Tartust, kuid ERM oma kirjavahetuses ja ERA oma büllätäänides selgitasid, et kirjasaatjad peavad neil vahet tegema. Folklorist R. Viidalepp kirjutab 1937. aastal „Rahvapärimeste Selgitajas“: „Need meie kaastöölised, kes vastavad ka Eesti Rahva Muuseumi küsimuskavadele, ärge kirjutagu Rahvaluule Arhiivile saadetavasse vihikusse ka Muuseumile minevat materjali ega vastupidi. Need asutised on teineteisest mitu kilomeetrit eemal, mispärast segasaadetised on mittedoovitatavad; neid on raske jagada lehtede väljarebimise teel

[13] Nagu näiteks Rootsis, kus folkloori- ja rahvaeluarhiivid asuvad nii Stockholmis, Lundis, Göteborgis kui ka Uppsalas ning sõdadevahelise aja korrespondendid kuulusid sageli mitme erineva arhiivi võrgustikku.

ja vastastikune kopeerimine on samuti tülikas. Meie vihkudesse kogutagu ainult rahvaluulet, vastavalt meie juhistele ja küsimuskavadele, ning saadetagu see meile kätte meie ümbrikes.“ (Viidalepp 1937: 107)

Korrespondentide arusaamad Eesti rahvakultuurist ja tagasiside küsimuskavadele kui võimalus teadmusloomet suunata

Lähtuvalt ERMi arhiivis säilitatavale kirjavahetusele jaotan sõdadevahelise aja ERMi korrespondendid kolme gruppi: lihtsalt kirjasaatjad, harrastusethnograafid ja koolide juhatajad/õpetajad/õpilased. Lihtsalt kirjasaatjateks olen nimetanud inimesi, kes on oma vastustes tuginenud enda või lähema pereringi inimeste teadmistele ja mälestustele ning kelle vastused on sageli lühidamad ja konkreetsemad. Nende kõrval kerkivad kirjavahetuses esile inimesed, keda nimetan harrastusethnograafideks, kes kogusid vastuseid kogu kihelkonna ulatuses – need on nn kodu-uurijad, kellel kujunes aastate jooksul välja omaenda võrgustik, kellelt ethnograafilisi teadmisi küsida. Kolmas grupp inimesi, kes muuseumile kaastööd saatsid, olid seotud oma kooliga, kas seda juhatades, seal õpetades või õppides. KV arhiivis on vastuseid, mis on koondatud mitmetelt õpilastelt saadud andmete põhjal, kuid seal on ka eraldiseisvaid andmeid üksikutelt õpilastelt. Hilisemale uurijale kättesaadavad teadmusloome tasandid on väga mitmekihilised, kuna vastustes väljendub inimeste erinev lähenemine oma tegevusele. Pöysä on väitnud, et korrespondendi tekstualiseerimisstrateegiate valikul sai määravaks tema kirjutamisoskus ja haridustase (Pöysä 2000: 586). Kuid ometi rahuldasiid niivõrd erinevad vastuste variandid muuseumi ja uurijate tollaseid vajadusi, sest valitsenud metoodika järgi (diffusionismist lähtuv levikupiiride kindlaksmääramine jne) sobisid arhiveerimiseks kõik saadetud materjalid.

Kirjasaatjatele saadetud küsimuskavad käsitlesid mitmeid materiaalse talupojakultuuri nähtusi, hõlmates ka küsimusi kommete jms kohta. Need olid teemad, mille kaudu ootasid muuseumi uurijad teadmisi Eesti rahvakultuuri kohta. Üleskutsetes esitleti korrespondentide võrgu loomise ja laiendamise eesmärki kui „rahvatraditsioonide ja ainelise vanavara jäädvustamiseks tulevastele põlvkondadele muuseumis“ ning seda nimetati „tähtsaks kultuuritööks“ (Helmi Üprus Ado Loodusele 22. juuni 1937, ERM A n 1, s 141, l 250) – rõhk oli asetatud (kokku-)kogumisele ja päästmisele järeltulijate jaoks, millele apelleerides usuti, et võidetakse endale kirjasaatjaid juurde.

Sellisest päästmisdiskursusest lähtuvalt võib mõista, miks kirjutatakse muuseumile korduvalt, et korrespondendi profiil või asukoht ei vasta eesti rahvakultuuri uurimisele. Huvitaval kombel tuleb see eriti esile koolidest pärit kirjasaatjate juures. Näiteks Alajõe 6-klassilise algkooli juhataja on 14. mail 1940. aastal kirjutanud: „Nagu HM. Kooliosak. r/k¹⁴ 20.IV. 40 nr 3815 nähtub, on Eesti Rahva Muuseumi poolt välja saadetud Rahvateaduslikud küsimuskavad X – söökide, jookide ja maitseainete leviku selgitamiseks. Et Alajõe algk. Venekool, kus õpil. koduseks keeleks

[14] Haridusministeeriumi kooliosakonna ringkiri

venekeel on, osutub sarnaste küsimuste arutamine õpil. seas võimatuks. Veel raskem on aga lugu lastevanem-ga, kellede vaimne tasapind niipalju madal on, et neid kaasa tõmmata kooli ellu puutuvate küsimuste lahendamiseks, osutub täitsa võimatuks. Neid asjaolusid arvesse võttes, on Alajõe algkool kõneall olevast kaastööst kahjuks sunnitud loobuma.“ (ERM A n 1, s 140, l 47)

Muuseumi vastuse ära kirja kahjuks säilinud ei ole. Nii ei ole võimalik öelda, kas muuseum nõustus koolijuhataja loobumisega või proovis teda siiski tagant sundida. Sarnaseks näiteks on 1933. aastast muuseumi arhiivis kiri Naroova [Narva] valla Komarovka algkooli õpetajalt Anastasia Danilovalt, kes vastab muuseumi üleskutsele hakata korrespondendiks, et ta võib seda teha, kui on uude elukohta rohkem sisse elanud (ERM A n 1, s 140, l 105). Muuseum [H. Kurrik] vastab selle peale muu hulgas: „Et Teil on kokkupuutumist sealsete venelastega, näeksime heameelega, et Teie koguksite andmeid ainult [alla joonitud] venelasilt ja ka vastused kirjutaksite vene keeles.“ (samas: l 104). Muuseum pidas oluliseks ka Eestis elavate teiste rahvuste rahvakultuuri kogumist – kogumistööd ei seostatud ainult eesti rahvakultuuriga. Seda enam, et kõigil vene koolidel polnud probleeme kaastöö tegemisega (nt ERM A n 1, s 142, l 160, Skamja Vene algkool Skorjatina vallast 1940. aastal).

Leevi algkooli juhataja põhjendab 1939. aastal mitmete küsimuskavade vastamata jätmist järgmiselt: „Leevi algk. asub kohas, mille ringk. koosneb 5 end. mõisa maaalast. Siia on asunikudena voolanud inimesed igast ilmakaarest, nii et siinsed lapsed ja isegi täiskasvanud ei tea reherullistki midagi, veel vähem vanust asjust. Vanadel on ka mälestused kolimistega kuidagi segi läinud. Nii et vastuseid ei saa ja kuigi saan, siis mitte Leevi – vaid jumalteab, kust need pärit on.“ (ERM A n 1, s 141, l 189) Koolijuhataja tunnetas, et võimalikud vastused ei vastaks ettekujutatud pildile rahvakultuuri minevikulisusest ja homogeensusest, milline lähenemisviis väljendus ajakirjanduses ilmunud üleskutsetes ja väljasaadetud küsimuskavades. Tollaste etnoloogide uurimisfookus oli keskendunud minevikule, tüpoloogiate ja levikupiirkondade kindlaksmääramisele.

Korrespondentide viisis oma tegevusele nimetuse andmisel väljendub kõnekalt tollane rahvakultuuridiskursus. Üks korrespondent nimetab oma tegevust vana kulla korjamiseks (Helmut Joonuks, 1940, ERM A n 1, s 140, l 274), teine vanavaraks (Mihkel Tapner, ERM A n 1, s 142, l 263), kolmas sõnaliseks ja aineliseks vanavaraks (Feliks Uiho, ERM A n 1, s 142, l 334), neljas aga vanavaraks ja rahvalauludeks (Aleks Vaher, ERM A n 1, s 142, l 359). Kõik need nimetused väljendavad väärtuslikkust ja minevikku kuulumist, millele on erilise kaalu andnud järgmine koolijuhataja: „Valasti 3kl. algkooli I, II ja III kl. õpilased ei tea midagi erilisi muinsus andmeid anda Teie küsimuslehele. Siin on rahva kombes ja töötarbed ja ajaviited täiesti tavalised praegusele ajale. Ja seetõttu ei saa ka erilisi teateid, mis Muuseumile tarvilikud ja huvitavad oleks esitada.“ (ERM A n 1, s 142, l 351)

Korrespondendid tegid muuseumile ettepanekuid võrgustiku töö parendamiseks. Teadmusloome hõlbustamiseks palusid paljud kirjasaatjad küsimuskavade lühendamist ja täiendamist. August Melso (snd 1896, põllumees ja ajakirjanik, Kolga-Jaani khk) kirjutab 1939. aastal: „Ma ei ole suutnud kõiki küsimuskavu täita. Ei mitte küll sellepärast, et ma ei tahaks või ei viitsiks Teile enam vastata, ei! vaid puudub lihtsalt aeg seda teha. On ju mõned küsimuskavad nii pikad ja nõudlikud,

et võtaks nädalaid, kui neid korralikult vastata. Ja et ma pealiskaudset tööd teha ei soenda, siis – jäävadki nii vastamata. Iseasi on lühikeste küsimuskavadega; nende jaoks pean saama hetke ja need olen ka seni korralikult vastanud! [---] Viimastes küsimuskavades on esemeid, millede kohta täpsed kirjeldused mul juba antud [---] Ma ei tea, miks need küsimused, ülearuseks tööks korrespondentidele korduvad?“ (ERM A n 1, s 141, l 341)

Küsimuskavade liigse pikkuse kohta on muret väljendanud ka Aleksei Rand 1933. aastal: „Küsimuskava, mis teinekord sisaldab oma veerandtuhat punkti ajab kaelani igapäevases töös olevale inimesele otse hirmu peale ja siis tulevad vastused rutakad, vähekaalukad j.n.e. kui nad üldse tulevad.“ (ERM A n 1, s 142, l 16) Sarnast muret väljendab August Mikk 1937. aastal: „Millest on tingitud korduvad küsimused ERM-i k.-kavades ja k.-lehtedes? Nende ühekordnegi täpne vastamine nõuab hiigla palju aega.“ (ERM A n 1, s 141, l 360) KV tollane juhataja Helmi Üprus on selle peale vastanud: „Et osa küsimusi kordub on paratamatu. Need kas on väheste vastuste tõttu jäänud uurimiseks puudulikuks või vajavad täiendusi.“ (samas: l 362)

1930. aastate teisel poolel hakkas muuseum välja andma küsimuskavasid, mis olid lühemad ja kus oli jäetud vastuse jaoks ruumi, nii et kirjasatja ei pidanud otsima eraldi paberit selle jaoks. Leo Niilus on selle peale tänulikult kirjutanud: „See uus moodus, tänu ERM juhtkonnale, kergendab tunduvalt korrespondendi töökoormat ja võimaldab täpsemaid ja korralikumaid vastuseid anda. Väga armas, kui see nii edasi kehtaks.“ (ERM A n 1, s 141, l 422, 1939. aastal)

Korrespondendiks olemine avardas kirjasatja maailmapilti, arusaamist kodukandi ja eestlaste elust ja kultuurist. Suur roll oli selles ka etnoloogide ja folkloristide kirjutatud uurimuslikel artiklidel, mida kirjasatjatele tänutäheks saadeti. Mõnikord võis loetud kirjandus selgeks teha ka varem segadust valmistanud kultuurinähtused. Põllutöölaine Hans Martin (sünd 1892) Helme kihelkonnast vaimustus näiteks Ferdinand Linnuse mesindusalastest artiklitest: „Kui 1932. a. E.R.M. Küsimuskava VI „Mesindus“ ilmus, oli see ju E.R.M. dir. Leinbock'i¹⁵ koostatud. Seda lugedes ja andmete korjamisele asudes, leidsin vähe materjali, osalt arusaamatuid jutte, nii et küsimuskavale jäi vastus seekord saatmata. [---] aga missugune oli see metsas kasvav linnupuu sellekohta mul selgust polnud, ei mõistnud jutustajad seda seletada õigeaks või vaid jutuks, seda ei julgenud ma otsustada omade väheste teadmistega, kuna külas kunagi ei leidu igakohast spetsiaalkirjandust. Aga nüüd Teie poolt saadetud Dr. Linnuse väikeste artiklitega avanesid mu silmad.“ (Kiri 3. jaanuar 1937, ERM A n 1, s 141, l 311) Tsitaat iseloomustab pärandistamise protsessi (*heritagisation*) (Kirshenblatt-Gimblett 1995) – kultuuripärand muudetakse tõeliseks sellisena identifitseerimise kaudu (Kuutma 2009: 7). Uuriija kinnitas ja teadvustas kultuurinähtuse inimeste jaoks, kes tunnetas selle kaudu paremini ümbritsevat kultuuriruumi.

[15] Ferdinand Linnuse perekonnanimi kuni aastani 1935

Kokkuvõtteks

Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide võrgu loomine 1931. aastal kasvas välja varasematest Eesti kultuuripärandi valdkonnas toimunud arengutest ning asetub laiemasse Euroopa humanitaarteaduste, muuseumide ja arhiivide konteksti. Tänu sellele hakkas kogunema etnoloogilist uurimismaterjali. Võrgustikuga ühinenud korrespondendid osalesid teadlaste teadmusloomes etnograafilise teadmise loomise ja muuseumisse saatmise kaudu. Nad ise nimetasid seda tegevust pigem vana-vara kogumiseks ja talletamiseks.

Etnograafilise teadmise koosloomise metadiskursiivsete praktikate analüüsimisel keskendus ERMi ja korrespondentide vahelisele dialoogile. Muuseum pöördus võimalike kirjasatjate kui rahvusriigi kodanike poole üleskutsega, kus rõhutas muistse rahvakultuuri päästmise vajadust järeltulevate põlvete jaoks. Etnoloogide koostatud küsimuskavad määrasid valdkonnad, millele ja kuidas tähelepanu pöörata. Korrespondendid püüdsid vastata muuseumi ootustele, tundsid end sageli ebakindlalt ja vajasid tagasisidet, kuid kritiseerisid samas julgelt küsimuskavade liigset pikkust, neis esinevaid kordusi ning kokkulangevusi ERA väljasaadetud küsimustikega. Muuseum kiitis kirjasatjaid ja suhtus austavalt igasse kirjutajasse. Kirjades väljendub soov korrespondentide palvetele vastu tulla, kuigi iga kord see ei õnnestunud (nt rahaline tasu). Korrespondentide tegevus tsentraliseeriti vastava määruse väljaandmisega 1935. aastal.

Korrespondendiks olemine andis inimesele võimaluse tunda ennast kasulikuna, arendada iseend ja laiendada oma teadmisi. Vastuste kirjutamise viis ja põhjalikkus aga sõltus igäühe isikust, võimetest ja huvidest ning kirjutamisoskusest. Jaga-sin korrespondendid lihtsalt kirjasatjateks, harrastusethnograafideks ja koolidega seotud inimesteks (juhataja, õpetaja, õpilane). Mõnedele tundus küsimuskavadele vastamise ülesanne liiga koormav ja paljudele kooliõpetajatele ja -juhatajatele ka justkui pealesunnitud. Sundus muutis ülesande keeruliseks ja vastumeelseks ning sestap otsiti võimalusi sellest pääsemiseks. Muuseum ei loobunud kergelt, vaid üritas vastajaid motiveerida, kasutades peamiselt isamaatöö retoorikat.

Etnograafilise ja rahvaluulelise teadmise loomiseks töötasid ERM ja ERA 1930. aastatel teatud määral koos – üleskutsed kirjasatjate võrgustikuga ühinemiseks esitati ühiselt. Samas oli mõlemal asutusel oma eraldi võrgustik ja küsimuskavad ning vastusedki eraldati rangelt üksteisest. See iseloomustabki tollast teadusalade selget eristumist. Aastakümnepikkune töö korrespondentidega pani aluse olulisele traditsioonile Eesti etnograafilise teadmise loomisprotsessis, mis jätkub teatud määral tänapäevani. Korrespondentide võrgustik elas üle sõja-aastad ning taastus Nõukogude Eestis, sest inimesed soovivad ikka oma teadmisi ja mälestusi jagada. Võrgustiku kaudu saadavate materjalide osakaal teadustöodes kasvas tol perioodil järjest, kuna ajaloolis-geograafilises diskursuses töötavatele rahvateadlastele andsid üle Eesti saadetud vastused olulisi andmeid kultuurinähtuste kohta.

Allikad

- ERM A n 1, s 49 – Väljasaadetud kirjade ära kirjad 1924–1925.
ERM A n 1, s 140 – KV Arhiiv 1. KV kirjavahetus Sihtasutis ERM. A–J.
ERM A n 1, s 14 – KV Arhiiv 2. KV kirjavahetus Sihtasutis ERM. K–P.
ERM A n 1, s 142 – KV Arhiiv 3. KV kirjavahetus Sihtasutis ERM. R–Z.
KV 12.
KV 25.
EFAM, ERA M1B:2 – Eesti folkloristika ajaloo materjalid, Eesti Rahvaluule Arhiiv, Materjale kolleegiumi protokollide juurde. O. Looritsa protest ERM-i aukorrespondentide valimise vastu rahvaluuleliste teenete eest, 17.04.1936.

Kirjandus

- Anttonen, Pertti 2005. *Tradition Through Modernity: Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Briggs, Charles L. 1993. Metadiscursive Practices and Scholarly Authority in Folklore. – *Journal of American Folklore* 106 (422): 387–434.
- Etnograafiamuuseumi abilised* 1971. Koost Hele Eisler. Tallinn: Valgus.
- Hagström, Charlotte 2001. Local Informants and Collaborators: Examples from the Folklife Archive in Lund. – Wolf-Knuts, Ulrika et al. (ed.). *Input & Output. The Process of Fieldwork, Archiving and Research in Folklore*. NNF Publications 10. Turku, 25–38.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 1995. Theorizing Heritage. – *Ethnomusicology* 39 (3) (Autumn): 367–380.
- Klein, Barbro 2000. The Moral Content of Tradition: Homecraft, Ethnology, and Swedish Life in the Twentieth Century. – *Western Folklore* 59 (2) (Spring), The Meaning of Tradition: 171–195.
- Klein, Barbro 2009. Telling Stories to the National Archive. – Brantly, Susan, Thomas A. DuBois (eds.). *The Nordic Storyteller: Essays in Honour of Niels Ingwersen*. Cambridge Scholars Publishing, 130–154.
- Korb, Anu 2013. Rahvaluule osakonna Siberi kaastöölise Rosalie Ottessoni ja teadurite-arhiivaaride dialoog aastatel 1969–1976. – *Mäetagused* 54: 7–26.
- Kuutma, Kristin 2009. Cultural Heritage: An Introduction to Entanglements of Knowledge, Politics and Property. – *Journal of Ethnology and Folkloristics* 3 (2): 5–12.
- Leinbock, Ferdinand 1930. Eesti etnograafia seniseid saavutusi ja tuleviku ülesandeid. – *Ajalooline Ajakiri* 1/2: 42–52.
- Lilja, Agneta 2003. Det är dock vi fran fältet som håller virket till byrån. – Nilsson, Bo G., Dan Waldetoft, Christina Westergren (red.). *Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*. Stockholm: Nordiska müsetes förlag, 33–42.
- Linnus, Ferdinand 1938. Die ethnische Ethnographie in den letzten fünf Jahren. – *Baltico-slavica*, T. III, Wilno, 128–135.
- Linnus, Jüri 1967. Rahva kaasabi etnograafilise materjali kogumisel. – *Kodu-uurimise teateid* 7: 56–67.
- Loorits, Oskar 1937. Eesti Rahvaluule Arhiivi 10. aastapäevaks. – *Rahvapärimeste Selgitaja* 3, november, 57–62.
- Loorits, Oskar 1939. Rahvapärimeste koguja kutsumusest. – *Rahvapärimeste Selgitaja* 6, mai: 177–183.

- Lõbu, Terje 2004. Maakondlikud üliõpilaskogud Tartu Ülikoolis 1920. aastail. – Lea Leppik (toim). *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XXXIII*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 55–83.
- Ó Giolláin, Diarmuid 2007 [2000]. *Locating Irish Folklore: Tradition, Modernity, Identity*. Cork: Cork University Press.
- Oras, Janika 2010. Motivations of Volunteer Archive Correspondents: Three Women from Estonia. – *Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology* 37: 22–36.
- Pöysä, Jyrki 2000. Variation in Archived Anecdotes. – Honko, Lauri (ed.). *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. Studia Fennica Folkloristica 7. Helsinki: Finnish Literature Society, 577–593.
- Ränk, Gustav 1939. *Saaremaa taluheiteded. Etnograafiline uurimus I*. Tartu: Õpetatud Eesti Selts.
- Schrire, Dani 2012. Ethnographic Questionnaires: After Method, after Questions. – Frog, Pauliina Latvala (eds.). *Approaching Methodology. A Special Issue of RMN (Retrospective Methods Network) Newsletter* 4, May: 97–104.
- Skott, Fredrik 2008. *Folkets minnen. Traditionsinsamling i idé och praktik 1919–1964*. Institutet för språk och folkminnen.
- Tael, Tiina 2006. *Mälu paberil. Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide võrgu 75. aastapäevaks*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Tampere, Herbert 1967. Korrespondentide osa Eesti rahvaluule kogumisel. – *Kodu-uurimise teateid* 7: 68–81.
- V.a. kodanik!* – Postimees, 18. november 1931, nr 314, 5.
- Varp 1937. Rahvaluulekogujate kursus ERA-s. – *Rahvapärimeste Selgitaja* 3, november: 103–105.
- Viidalepp, Richard 1936. *Juhiseid rahvaluulekogujatele: mida ja kuidas koguda?* Tartu: Eesti Rahvaluule Arhiiv.
- Viidalepp, Richard 1937. Kõigile ERA kaastöölistele. – *Rahvapärimeste Selgitaja* 3, november: 106–107.
- Viidalepp, Richard 1940. Auhindadest ja auhindamisest. – *Rahvapärimeste Selgitaja* 2 (9): 83–86.
- Västrik, Ergo-Hart 2010. Archiving Tradition in a Changing Political Order: from Nationalism to Pan-Finno-Ugrianism in the Estonian Folklore Archives. – Paper prepared for the conference “Culture Archives and the State: Between Nationalism, Socialism, and the Global Market,” May 3–5, 2007, Mershon Center, Ohio State University, USA. http://kb.osu.edu/dspace/bitstream/handle/1811/46903/FolkloreCntr_2007conference_Vastrik7.pdf?sequence=1 (viimati külastatud 3. mai 2016).
- Õunapuu, Piret 2007. Eesti Rahva Muuseumi algaastate suurokogumised. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat L*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 11–42.
- Õunapuu, Piret 2009. „Mis täna veel saada on, seda homme enam ei leidu!“ Vanavara kogumisest Eesti Rahva Muuseumi algaastail. – *Akadeemia* 4: 665–683.
- Österman, Annika 1991. *Människors egen historia. Om Nordiska Museets frågelistor*. Stockholm: Nordiska museet.
- Ütt, Kristi 2015. Eesti Rahva Muuseumile aastatel 1909–1923 saadetud poolametlikud kirjad ajalooallikana. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Wolf-Knuts, Ulrika 2001. Cultural Conditions for Fieldwork and Archiving. – Wolf-Knuts, Ulrika et al. (ed.). *Input & Output. The Process of Fieldwork, Archiving and Research in Folklore*. NNF Publications 10. Turku, 9–24.

Marleen Metslaid on Eesti Rahva Muuseumi teadur. Uurimishuvid on seotud etnoloogilise praktika ja Eesti etnoloogia ajalooga ning mobiilsuse ja migratsiooniga.

Summary: Collaborative creation of ethnographic knowledge. The Estonian National Museum's Correspondents' Network in the 1930s

Marleen Metslaid

The article examines the creation of the Estonian National Museum's Correspondents Network in 1931 and the dialogue between correspondents and the museum in the first decade of its existence. The objective of the article is to study the metadiscursive practices that arose with the development of ethnography (C. Briggs 1993) – the collaboration between different parties and the development of hierarchy of power. It also attempts to examine the ways in which participants defined their own activities. The sources used for the article lie in the correspondence between the museum and correspondents, preserved in the institution's official archive. In my research, I devote attention to the role of the individual in compiling and recording ethnographic material.

The creation of the National Museum's correspondents' network evolved out of earlier developments in the field of Estonian cultural heritage and is situated in the broader context of European humanities, museums and archives. The call for creation of a network published in the press in 1931 was sounded by the National Museum in conjunction with the Estonian Folklore Archive, which had been established in 1927 as an autonomous sub-unit of the museum: Yet each of these institutions developed its own separate network, different questionnaires were handed out to correspondents and the responses were also kept rigorously separate. This separate status characterizes the clear distinctions between research areas in this era.

In analyzing the metadiscursive practices of collaborative creation of ethnographic knowledge, I focused on the dialogue between the National Museum and correspondents. The museum's call for correspondents was put out to citizens of the nation-state, and stressed the aspect of saving the rapidly disappearing old folk culture for progeny. The questionnaires compiled by ethnologists laid out the fields that were supposed to be covered and procedures for each one. The correspondents tried to meet the museum's expectations. In the beginning they often grappled with uncertainty regarding how to proceed and sensed a need for feedback. They were also outspoken in criticizing the length of the questionnaires, repetitions within them, and overlap with questionnaires sent out by the Estonian National Archives.

The creation of the network was implemented directly in research conducted by ethnologists working at the museum. Correspondents took part in the scholars' knowledge creation by establishing ethnographic knowledge and sending it to the museum. They themselves tended to refer to their activity as collecting and recording "vanavara", which could be translated as "old or antique material". The museum praised the correspondents and took a respectful approach to each writer. Letters express the desire to grant correspondents' requests, although this was not

always possible (such as in the case of monetary compensation). The activity of the correspondents was centralized by the issue of a corresponding regulation in 1935.

Being a correspondent gave participants the chance to feel that they were useful, develop their own skills and broaden their knowledge. The means of writing responses and the thoroughness depended on each individual, their abilities and interests as well as writing ability. I divided the correspondents into categories such as plain correspondents, amateur ethnographers and people connected to schools (principal, teacher, pupil). For some, the task of answering the questionnaires seemed burdensome and, in the case of many schoolteachers and principals, something that was forced on them. The compulsory nature made the task complicated and unpleasant; some sought ways to evade the task. The museum did not give up easily, and tried to motivate the respondents by using patriotic rhetoric about duty to country.

The decade-long work with correspondents laid the groundwork for an important tradition in the process of creation of Estonian ethnographic knowledge, which continues to some extent into the present day. The correspondents' network survived the war years and was reinstated in Soviet Estonia, as people continued to desire to share what they knew and had experienced. The extent to which materials obtained through the network were used in works of research grew during this period, as the responses from across Estonia gave ethnographers working in the historical/geographical discourse key data regarding the cultural phenomena they were studying.

Резюме: Совместное создание этнографического знания. Сеть корреспондентов ЭНМ в 1930-х годах

Марлеен Метслайд

В статье рассматривается создание сети корреспондентов Эстонского национального музея (ЭНМ) в 1931 году, и диалог между корреспондентами и музеем в первое десятилетие существования сети. Целью статьи является исследовать сопутствовавшие созданию этнографического знания метадискурсивные практики (Ch. Briggs 1993) – сотрудничество разных участников и формирование отношений власти, а также способы определения своей деятельности.

Ключевой базой послужила сохраняемая в архиве организации переписка между музеем и корреспондентами. В исследовании я обращаю особое внимание на роль частного лица в составлении и запечатлении этнографического материала.

События, развивавшиеся ранее в области культурного наследия Эстонии, привели к созданию сети корреспондентов ЭНМ занявшую место в более широком контексте европейских гуманитарных знаний, музеев и архивов. Опубликованный в прессе 1931 года призыв, извещающий о создании сети корреспондентов ЭНМ представил вместе с Архивом эстонского фольклора (АЭФ), который был в 1927 году создан как автономное подразделение музея. Но у обеих организаций сформировалась своя отдельная сеть, корреспондентам рассылались разные опросники, и присланные ответы строго разделяли. Такое разобщение характеризует четкое различие тогдашних научных областей.

При анализе метадискурсивных практик совместного создания этнографического знания я сосредоточилась на диалоге между ЭНМ и корреспондентами. Музей обратился к потенциальным корреспондентам как гражданам национального государства с призывом, в котором особо выделил аспект спасения древней национальной культуры для последующих поколений. Составленные этнологами опросники определяли те области, на которые следовало обращать внимание и как это нужно было делать. Корреспонденты пытались соответствовать ожиданиям музея, часто чувствовали неуверенность и нуждались в обратной связи, но в то же время смело критиковали чрезмерную длину опросников, имевшиеся в них повторы и совпадения с высылаемыми АЭФ опросниками.

Создание сети корреспондентов непосредственно использовалось в исследовательской деятельности работавших в музее этнологов. Корреспонденты участвовали в научном творчестве ученых через создание этнографических знаний и отправке их в музей. Они сами называли эту деятельность скорее, как собирание и запечатление «предметов старины». Музей хвалил корреспондентов и с уважением относился к каждому отправителю. В письмах выражается желание идти навстречу просьбам корреспондентов, но это не всегда удавалось (напр. денежное вознаграждение). Деятельность корреспондентов была централизована изданием соответствующего постановления в 1935 году.

Будучи корреспондентом человек получал возможность чувствовать себя нужным, развиваться самому и расширять свои знания. Способ и основательность присылаемых ответов зависела от личности, способностей и интересов каждого, а также от умения писать. Я разделила корреспондентов на простых корреспондентов, этнографов-любителей и людей, связанных со школами (заведующий, учитель, ученик). Некоторым задание отвечать на опросники казалось слишком обременительным, и многим учителям и заведующим школами как бы навязанным. Принуждение делало задание сложным и неприятным, поэтому искали возможность избежать его. Музей не отказывался с легкостью, а пытался мотивировать отвечающих в основном используя риторiku патриотизма.

Длившаяся в течение десятилетий работа с корреспондентами заложила основу важной традиции в процессе создания этнографического знания, которая в определенной степени продолжается и сегодня. Сеть корреспондентов пережила военное время и восстановилась в Советской Эстонии, так как люди хотят делиться своими знаниями и воспоминаниями. В тот период постоянно возрастало количество получаемых через сеть корреспондентов материалов, поскольку работающим в историческо-географическом дискурсе этнологам присланные со всей Эстонии ответы предоставляли важные данные об исследуемых культурных явлениях.